

INIMÕIGUSTE INSTITUUDI UURING 2014

„PRIVAATSUSÕIGUS INIMÕIGUSENA JA IGAPÄEVATEHNOLOOGIAD“

UURINGU SAATEKS

Sotsiaalvõrgustikud, pilveteenused, nutiseadmed ja nende rakendused, video jälgimissüsteemid ja muud sarnased tehnoloogiad on saanud osaks meie igapäevaelust ning määravad tihtipeale kasutaja eraelu ja isikuandmete kaitse piirid. Käesoleva, 2014. aasta Inimõiguste Instituudi uuring keskendub privaatsusõiguse ühele aspektile, nimelt informatsioonilisele privaatsusele ehk informatsioonilise enesemääramise õigusele ja selle kaitstusele igapäevaselt kasutatavate tehnoloogiate kontekstis.

Informatsioonilise privaatsuse ja isikuandmete kaitse põhiõiguslikkus on tuletatud privaatsusõigusest ehk õigusest eraelu puutumatusel. Selline põhiõigus on sätestatud olulistest rahvusvahelistes konventsioonides, nagu ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, samuti on see sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja Eesti Vabariigi põhiseaduses. Privaatsusõigus ehk õigus eraelu puutumatusel sisaldab inimõigusena iseenesest mitmeid erinevaid huve ja õigusi: kodu puutumatus, isikuandmete kaitset, kaitset laimu ja solvamise vastu, sõnumisaladust jne. Nende õiguste keskseks põhimõtteks on, et isikul on õigus otsustada enda eraelu puudutavate küsimuste üle, sealhulgas juurdepääs teda puudutavale informatsioonile ja selle kasutamine. Põhiõigus kontrollida enda kohta käivat informatsiooni ehk nn informatsioonilise privaatsuse või enesemääramise õigus on isikuandmete kaitse põhimõtete aluseks nii Euroopa Liidu kui ka Eesti Vabariigi õigusaktides.

Moodne info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ei ole muutnud üksnes informatsiooni kogumise, salvestamise, kasutamise ja muid informatsiooni töötlemise tavasid, integreerituna igapäevaellu on see muutnud ka meie sotsiaalseid rutiine ja käitumisviise, suurendanud liikuvust, laiendanud auditoriumi jne. Eelkõige räägime selles kontekstis internetist, arvutitest, nutitelefonidest, erinevatest tarkvararakendustest neis ja sotsiaalsuhtluskeskkondadest, kuid ka näiteks avalikes kohtades või koolides turvalisuse tagamiseks paigaldatud videojälgimissüsteemidest.

Käesoleva uuringu keskne osa on üle-eestilise avaliku arvamuse küsitluse tulemused. Küsitluse eesmärk oli välja selgitada inimeste hoiakud ja praktikad privaatsuse osas erinevate igapäevatehnoloogiate kasutamisel: milliseid olukordi peetakse privaatsust riivavateks, kes peaks andmeid kaitsma ja selle eest vastutama, milliseid privaatsuse kaitsmise strateegiaid kasutatakse. Samuti uuriti vastajate teadlikkust oma privaatsuse kaitsmisel ehk milliseid andmeid nende kohta küsitakse ja kuhu privaatsuse riive puhul pöörduda. Informatsioonilise privaatsuse puhul on võimalik rääkida objektiivselt privaatsuse rikkumisest (kehtivate seaduste kohaselt) ja tajutud ohust privaatsusele. Oma küsitluses keskendusime vastajate poolt tajutud ohule – uurisime, kuidas inimesed erinevaid olukordi tajuvad ja millised olukorrad on nende arvates privaatsust riivavad. Küsitluse tulemusi täiendavad privaatsuse kaitse eri aspektidega tegelevate ekspertide kommentaarid ja soovitused.

Privaatsusõigus on õigus, mis on sageli interdistsiplinaarsete vaidluste keskmes. Privaatsuse kui õiguse olemuse üle arutlevad nii avalikes kui ka akadeemilistes debattides ajakirjanikud, eetikud, õigusteadlased, sotsiaalteadlased, poliitikakujundajad, insenerid ja tehnoloogid ning muude valdkondade esindajad. Kontseptuaalselt puudub üksmeel selles osas, mida see õigus hõlmab ning millised on selle õiguse kaitse piirid erinevates kontekstides ja eluvaldkondades. Debattides ollakse üldiselt seisukohal, et tulenevalt tehnoloogia arengust on endisest veelgi enam vaja privaatsuse kaitsele tähelepanu osutada ja parandada elanikkonna üldist digitaalset kirjaoskust.

Käesolevas uuringus esitatakse peale avaliku küsitluse tulemuste ka ülevaade privaatsusuuringu teoreetilistest ja empiirilistest lähtealustest, privaatsusõigust ja selle piire käsitlevatest kontseptuaalsetest vaidlustest. Samuti on uuringus eraldi põgusalt vaadeldud privaatsusõigust inimõigusena ja isikuandmete kaitse õiguslike aspekte ning selle valdkonna üldist arengut. Uuringu viimases osas tuuakse välja ettepanekud ja soovitused ametiasutustele privaatsusõiguse kaitse parendamiseks.

Uuring on valminud koostöös mitmete autorite ja partneritega. Ülevaate kontseptuaalsetest diskussioonidest privaatsusõiguse ja selle väärtuse üle koostasid, avaliku küsitluse ankeedi valmistasid ette ning tulemusi analüüsisid Tartu Ülikooli meediauuringute õppetooli nooremteadur Maria Murumaa-Mengel ja õppetooli juhataja professor Pille Pruulmann-Vengerfeldt ning Inimõiguste Instituudi käesoleva aasta uuringu eestvedaja Katrin Laas-Mikko. Turu-uuringute AS, eesotsas uuringujuht Karin Reivart, koostas avaliku küsitluse valimi ja viis läbi ka küsitluse. Privaatsusõiguse ja andmekaitse õiguslike aspektide osa koostas Tallinna Tehnikaülikooli tehnoloogiaõiguse õppetooli juhataja ja tehnoloogiaõiguse professor Katrin Nyman-Metcalf. Soovitused ja ettepanekud ametiasutustele on valminud eespool nimetatud autorite ühistööna. Olulise sisendi andsid avaliku küsitluse ankeedi koostamisel ja uuringutulemuste tõlgendamisel, samuti ettepanekuteks ja soovitusteks aruteludel osalenud eksperdid. Täname neid koostöö ja heade ideede eest.